

Павко Я.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
відділу міжнародного права та порівняльного правознавства
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

24 лютого 2022 року Російська Федерація здійснила військове вторгнення на територію України, у результаті якої було завдано значну шкоду об'єктам інфраструктури нашої держави, її громадянам та довкіллю. Забезпечення екологічної безпеки на українських територіях в умовах війни з Російською Федерацією є одним із важливих питань, які перебувають на порядку денному, особливо у зв'язку з тимчасовим захопленням російськими військовими Чорнобильської та Запорізької атомних електростанцій. Російська Федерація намагається взяти під свій контроль основні енергетичні об'єкти України та шантажувати її цим. Зауважимо, що будь-який вибух на вищевказаних атомних електростанціях може призвести до екологічної катастрофи не тільки в нашій державі, а у всій Європі. Рівень радіоактивних викидів від потрапляння російського снаряду в них зможе перевищити рівень викидів, які були під час аварій на Чорнобильській АЕС в 1986 році та АЕС «Фукусіма-1» в 2011 році. Безперечно, такі дії Російської Федерації можна розцінювати як акти ядерного тероризму. Крім того, вона поширює неправдиву інформацію стосовно планів України розробити «брудну бомбу», яка розсіює радіоактивні матеріали, та прагнень володіти власною ядерною зброєю, ставивши під сумнів діяльність Міжнародного агентства з ядерної енергетики (МАГАТЕ) загалом [1].

Необхідно зазначити, що згідно зі ст. 16 Конституції України обов'язком нашої держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу [2]. У свою чергу, одним із основних пріоритетів охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні на підставі Постанови Верховної Ради України від 5 березня 1998 року №188 «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля,

використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» є гарантування екологічної безпеки ядерних об'єктів і радіаційного захисту населення та довкілля [3]. Саме тому Україна звернулася до МАГАТЕ та НАТО з проханням закрити небо над нашою державою з метою недопущення нападів на ядерні об'єкти та установки. На екстремному засіданні Ради Безпеки ООН заступниця Генерального секретаря ООН з політичних питань Р. Дікарло визнала, що такі напади є неприпустимими та суперечать нормам міжнародного права. 11 березня цього року Звернення про введення Зони заборони доступу/закриття території над Україною було підписано Головою Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування О. Бондаренко, Головою Комітету Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг А. Герусом та в.о. Міністра захисту довкілля та природних ресурсів Р. Стрільцем [4]. Так, Генеральний директор МАГАТЕ В. М. Гроссі запропонував рамковий механізм, який би дозволив міжнародній організації надавати допомогу щодо безпечної та надійної експлуатації всіх ядерних об'єктів України. На його думку, для реалізації цього механізму потрібна згода всіх учасників конфлікту, виражена ними в окремому документі [5].

Доцільно зауважити, що ядерна та радіаційна безпека є складовими екологічної безпеки в цілому. З часу отримання Україною незалежності було сформовано національне законодавство, яке регламентує відносини в сфері використання ядерної енергії та забезпечення радіаційної безпеки. Серед нормативно-правових актів, що заслуговують на увагу, слід назвати Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 року та Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами» від 30 червня 1995 року. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» був першою спробою на законодавчому рівні закріпити пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, а також визначити права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної енергії. Крім того, Розділ XII даного закону присвячений запобіганню використанню ядерних матеріалів, обладнання та технологій у воєнних цілях [6]. Зокрема, Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами», який було прийнято 30 червня 1995 року, спрямований на забезпечення захисту людини та навколишнього природного середовища від шкідливого впливу радіоактивних відходів на сучасному етапі та в майбутньому [7]. До інших важливих

нормативно-правових актів у цій сфері належать наступні: Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14 січня 1998 року, «Про дозвільну діяльність в сфері використання ядерної енергії» від 11 січня 2000 року, «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» від 19 жовтня 2000 року, «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення» від 13 грудня 2001 року, «Про впорядкування питань, пов'язаних із забезпеченням ядерної безпеки» від 24 червня 2004 року, «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» від 8 вересня 2005 року та ін. Особливе місце в системі ядерного та радіаційного законодавства посідають підзаконні акти, які встановлюють правила та стандарти щодо безпеки об'єктів ядерної енергетики. Також доречно нагадати, що Україна є учасницею таких міжнародних договорів, як: Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 року, Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 року, Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок від 3 березня 1980 року, Конвенція про ядерну безпеку 1994 року та ін. Варто підкреслити, що, незважаючи на ґрунтовну правову базу в сфері забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, на сьогоднішній день відсутній закон, який би визначав правовий режим охорони ядерних об'єктів та установок під час воєнних дій. Разом з тим, в ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року вказано, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть встановлювати (посилювати) охорону об'єктів державного значення, об'єктів державного значення національної транспортної системи України та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи [8].

До речі, Офіс генерального прокурора України відкрив кримінальне провадження, кваліфікувавши дії Російської Федерації стосовно Чорнобильської та Запорізької АЕС, тобто їх обстріл і захоплення, які створюють загрозу екологічній катастрофі, як екоцид. Згідно зі ст. 441 Кримінального кодексу України екоцидом є масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну

катастрофу. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину екоциду передбачає позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років [9]. Зауважимо, що відповідно до норм міжнародного гуманітарного права Російська Федерація вчинила воєнний злочин, порушивши ст. 56 I Додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів 1977 року. Ця стаття передбачає, що установки і споруди, які містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, – не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення [10].

Таким чином, з метою забезпечення екологічної безпеки в Україні в умовах війни з Російською Федерацією слід розробити та прийняти ряд нормативно-правових актів, спрямованих на захист ядерних об'єктів і установок від військових нападів та їх правомірне використання. З нашої точки зору, це мають бути такі закони, як Закон України «Про особливий правовий режим охорони ядерних об'єктів та установок в Україні під час воєнних дій» і Закон України «Про забезпечення екологічної безпеки ядерних об'єктів в умовах воєнних дій». Крім того, доцільно прийняти у перспективі й Закон України «Про відшкодування шкоди, заподіяної ядерним об'єктам і установкам, розміщеним на території України, у результаті військового вторгнення Російської Федерації», який би визначив підстави та порядок відшкодування збитків, завданих нашій державі державою-агресором.

Список джерел

1. Росія може застосувати хімічну або біологічну зброю в Україні. 10.03.2022 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60688247>.
2. Конституція України від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 №188. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Україна звернулася до МАГАТЕ та НАТО з проханням закрити небо над нашою країною. 11.03.2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220365.html>

5. IAEA Director General Statement on Situation in Ukraine. 13.03.2022. URL: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/update-20-iaea-director-general-statement-on-situation-in-ukraine>
6. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995. № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text